

- детей, умерших до крещения, о лоне Авраама, о судьбе души после смерти, об огне чистилища, о воскресении тел и т.д. (Энциклопедический словарь Ф.А. Брокгауза и И.А. Ефрона. — С.-Пб.: Брокгауз-Ефрон. 1890–1907.)
8. Ks. Marian Rusecki. Ku pojęciu światopoglądu. W: Z zagadnień światopoglądu chrześcijańskiego. – Lublin. – 1989
  9. М.Ю. Губиев. Проблема формирования мировоззрения личности, Серия «Непрерывное гуманитарное образование (научные исследования)». Выпуск 1. – 2002. – С. 30–34
  10. Экзистенциальная фрустрация означает субъективную невозможность отыскать и реализовать смысл своего существования; выражением её В. Франкл считает такие феномены «экзистенциального вакуума», как чувство скуки, тоски, тягостной внутренней опустошенности. (Философский энциклопедический словарь, Москва, 1989)
  11. Виктор Франкл. Человек в поисках смысла. – Москва – Прогресс. – 1990.

Іван Остащук (Київ)

«ЕФЕКТ ФРАНЦИСКА» У ЦЕРКВІ ТА ПОЗА НЕЮ

Характеризуються нетрадиційні риси понтифікату нинішнього папи: інноваційність пастирської діяльності, простота способу життя, реформаторська харизма, реакція суспільства та мас-медіа на цей «ефект Франциска».

Ключові слова: *простота, оцадливість, бідність, імпровізованість, харизма, милосердя.*

Ivan Ostaschuk

«EFFECT OF FRANCISC» IN THE CHURCH AND OUTSIDE

Nontraditional features of the current pontificate Pope are characterized: Innovation of pastoral activity, simplicity of his lifestyle, reformed charisma, and public reaction to the media on this «Francis effect».

Keywords: *simplicity, frugality, poverty, improvizovanist, charisma, kindness.*

«Ефект папи Франциска» – соціологічне явище у засобах масової комунікації, котре окреслює значну увагу і зацікавленість особою й діяльністю глави Католицької церкви, а також пов'язані з його харизмою і програмою служіння на кафедрі Петра позитивні тенденції в суспільстві.

Однією з причин появи цього поняття є заклики до милосердя папи Франциска, а також його зворушливо-неочікувані вчинки, що

супроводжують його повчання (наприклад, традиційні молитви й зустрічі з паломниками на загальних аудієнціях по середах) і паломницькі візити.

Папа Франциск у своїх проповідях закликає до убогості й любові, або повернення до коріння християнства. Чимало людей, що захоплюються папою, намагаються наслідувати його безпосередність у відношенні до кожної людини.

Уже сам початок понтифікату Франциска був позначений щирою спонтанністю та відкиданням офіціозу. Секретаріат Апостольської Столиці наперед готує нотатки папської промови перед зібраними на площі Святого Петра, переважно перша гомілія стосується однієї з основних тем Церкви. Натомість Бергольйо не взяв до уваги поважну промову латинською мовою, а щиро звернувся з імпровізованою проповіддю.

Таких ситуацій служба протоколу відзначає дуже багато. Особливістю також є те, що раніше прес-служба подавала приготовлені варіанти найближчих промов папи, зараз такого немає, оскільки він промовляє цілком спонтанно, тому короткий виклад можна знайти на багатомовному сайті Ватиканського радіо.

Отож, папа Франциск здійснив справжню інформаційну контрреволюцію, що змінила правила ватиканської бюрократії, зокрема в медійній площині.

У традиційно католицькій Польщі, де ніколи не було кризи покликань до богопосвяченого життя, в останні роки після обрання папою кардинала Хорхе Маріо Бергольйо 13 березня 2013 р. статистика свідчить, що 2013 р. зголосилося на 42 % більше кандидатів, ніж у 2012 р. Якщо 2013 р. 324 молодих людини вирішили стати монахами, то на рік раніше їх було 227. Цікаво, що найбільше покликань до францисканської монашої родини. Очевидно, причиною цього є також те, що папа, який до обрання єпископом Риму був єзуїтом, обрав своїм патроном св. Франциска Ассизького – засновника францисканського ордену.

Один із католицьких духовних пише: «Маємо справу з «ефектом папи Франциска». Одразу після його вибору багато говорилося про святого Франциска, особливо в контексті того, яке ім'я обрав новий папа. Практично на кожному кроці медіа говорили про францисканські харизми. А тепер спостерігаємо ефекти цього» [5].

Журналісти звернули увагу, що у Ватикані в останні два роки прелати змінюють свої авто на більш дешеві й ощадливі. Приклад «моторизаційної революції» показав сам папа Франциск, який отримав Renault 4 1984 р. випуску від одного з італійських священиків з околиць Венеції. Пробіг авто 300 тис. км., а немолодий настоятель з Північної Італії хотів його позбутися, про що сказав у телефонній розмові понтифіку. Через кілька днів після розмови автівка була у Ватикані. Папа послідовно відмовляється пересуватися на представницькому лімузині, котрий йому належить за офіційним державним статусом. Дещо раніше

єпископ Риму під час зустрічі з семінаристами говорив, що його дуже болить, коли бачить священника або монахиню на найновішій моделі автомобіля, а також закликав «обирайте скромніші авта» та «подумайте про голодуючих дітей» [4].

До кожного Римського папи особлива увага, зокрема до його найдрібніших жестів у промовах, стилі поведінки й керівництва – т.зв. *gesta pontificis*. Не є винятком і 266-тий єпископ Риму.

Правда, для багатьох людей він сприймається саме таким, яким вони його хочуть бачити, відповідно до своїх світоглядно-релігійних орієнтацій, особливо це стосується, звісно, католиків. Наприклад, «ліберальні католики» акцентують на словах папи, що «найсильнішою зброєю Господа є милосердя», котрі, на їх переконання, можуть бути підставою зміни позиції Церкви, скажімо, до осіб, які живуть поза шлюбом. Натомість «традиціоналісти» радіють, адже вислів папи «той, хто не молиться до Бога, молиться до диявола» пригадують консервативну формулу св. Ципріана «поза Церквою немає спасіння».

Жоден із таких образів Франциска не може претендувати на монополію. Швидше за все для нього не існує лінії поділу за моделлю «ліберальні католики» versus «традиціоналісти».

Можна виділити кілька ознак понтифікату папи з Аргентини.

Поза системою.

Папа Бергольйо позасистемний. Ще як кардинал у 2007 р. він сказав: «Своїм священникам кажу: Робіть, що можете, знаєте свої обов'язки, виконуйте свою повинність, а потім залишіть двері відчиненими». А вже будучи єпископом Риму так звернувся до неопресвітерів: «Ви є душпастирями, а не функціонерами <...> Церква – це не бюрократична організація, а історія любові <...> Усе необхідне, офіси потрібні, лише до відповідного ступеня: як допомога до тієї історії любові. Коли ж на перший план висувається організація, любов відходить на дальший план, а нещасна Церква стає позаурядовою організацією. Не туди дорога!» [цит. за: 7].

Як виразно папа підкреслює, Церква-інституція повинна підкоритися тому виміру, який становить справжній сенс Євангелії.

Як архієпископ Буенос Айрес Х. М. Бергольйо гостро критикував міжнародні фінансові інституції: «Мені не віриться, що у їхній рефлексії важливим пунктом є людина, окрім гарних слів. Вони завжди вказують урядам свої формальні директиви, завжди говорять про етику, транспарентність, але для мене є моралізаторами без крихти доброти» [цит. за: 7].

Ці слова Франциска сприймаються правдоподібно, оскільки йому не властива та холодна й формальна директивність, котру він так критикує в своїх проповідях.

Отець, не еміненція.

Чимало дрібних, проте велемовних жестів папи Франциска вдаряє в консервативну монархічну традицію Церкви.

Відомо, що архієпископ Х. М. Бергольйо відвідував парафії в Буенос Айрес як звичайний вірний: приходив, сідав в останні лавки і молився. А ставши кардиналом, просив, щоб до нього зверталися *per* «отче Хорхе», а не «еміненціє», як то прийнято в офіційному церковно-дипломатичному протоколі.

Усі світові медіа облетіли відомості про те, що папа після конклаву заплатив за готель, особисто зателефонував до продавця газет в Аргентині, щоб той скасував передплачені видання, відмовився перенестися до Апостольського палацу. Це окремі ланки загальної стратегії виняткової простоти й радикальної відмови від офіціозу та протоколу папи Франциска.

На одній із загальних аудієнцій Франциск розважав про сутність ієрархічної будови Церкви: «Бути єпископом означає завжди мати перед очима приклад Ісуса, Доброго Пастиря, Який прийшов не для того, щоб Йому служили, але щоб служити та віддати Своє життя за овець». Численні святі єпископи показали, що «цього служіння не шукається», його «приймається у слухняності», але «не для того, щоб вивищуватися, але понижуватися, як Ісус» [1]. Папа сприймає своє лідерство у Католицькій церкві як смиренне виконання волі Божої, а свій авторитет (наприклад, впливовий журнал «Time» визнав його людиною 2013 р.), зокрема і серед не католиків, – як можливість запропонувати глобалізованому світові послання Євангелії, на противагу постмодерним парадигмам світоглядного еkleктизму.

Слід не забувати, що Римський папа виконує важливу віроповчальну функцію в Церкві. Звичайно, спонтанність у християнській систематизованій теології не вважалася чеснотою. Однак Франциск підкреслює, що в його певній непередбачуваності головну роль відіграє Святий Дух. У проповіді на Зіслання Святого Духа у 2014 р. папа сказав, що «наш Господь є Богом несподіванок. Після смерті Ісуса ніхто вже нічого не очікував від Його учнів. Вони були незначною групою людей, сиротами, розгубленими після смерті свого Вчителя. Однак, сталась несподівана подія, яка викликала здивування: люди занепокоїлись, коли почули учнів, що говорили їхніми власними мовами, звіщаючи великі діла Господні <...>. Церква, яка народилась у день П'ятидесятниці, є спільнотою, яка викликає здивування» [2]. Таке ж неочікуване здивування викликає й перший папа з Нового Світу.

Бідність та ідеології.

Папа Франциск, з одного боку, відсторонюється від ідеологій, а з іншого, намагається максимально присвятитися справам убогих. Служачи в Латинській Америці, він не дозволив собі заблукати в лабіринтах теології визволення, але зумів бути близьким до найубогіших.

Ще в Аргентині він чітко підкреслював: «Як ліві ідеології, так і сьогодні триумфуючий економічний імперіалізм переписують християнську оригінальність зустрічі з Ісусом Христом, котру багато людей переживає в простоті своєї віри». А як папа доповнював: «Ідеології фальшують Євангелію. Будь-яка ідеологічна інтерпретація, незалежно з якої сторони походить, із тієї або іншої, є фальшуванням Євангелії» [цит. за: 7]. Його діяльність у Буенос Айрес, де його називали «Хорхе від убогих», надають цим словам органічної достовірності.

Папа Франциск прагне переконати, що Церква не повинна зосереджуватися й акцентувати виключно на певних топ-темах (аборт, гомосексуалізм, контрацепція та ін.), котрі найчастіше люблять піднімати засоби масової комунікації, а радше на відродженні справжнього духа євангельської любові й милосердя, виконання яких допоможе у новому світлі побачити й перелічені проблеми.

Один із католицьких прелатів іронічно порівняв, що антицерковні медіа «прагнуть папою воювати проти Церкви». Можна продовжити думку, що мова хіба що може йти про ту частину Церкви, котра застигла в бюрократичних спробах інституалізувати живий дух євангельського послання.

Згадувалися варіанти протиставити ліберальну й консервативну тенденції в Католицькій церкві на основі публічних повчань папи. Слід доповнити, що навіть у вузькому колі ватиканістів не всі оптимістично вітають особливу спонтанність папи Франциска. Приміром, американський філософ Майкл Новак, консультант Івана Павла II при підготовці енциклік на соціальну тематику, публічно задав риторичне запитання: «Чи папа Франциск усвідомлює, скільки чинить шкоди?». А Вітторіо Мессорі, коли його попросили оцінити перші місяці понтифікату, відповів іронічним парафразом на відомі слова понтифіка про геїв: «Хто я такий, щоб це оцінювати». Проблема цієї консервативної школи ватиканістів пригадує, за влучним порівнянням Джона Аллена, притчу про блудного сина: папа прагне вийти на «периферію», щоб там святкувати з «блудними синами». Інший же «син», котрий завжди перебував покійно біля батька вдома – активно захищав зачате життя, протистояв *in vitro*, пригадував постійно, що гомосексуальний та позаподружній секс є важким гріхом – відчуває себе ображеним і недооціненим» [3].

Папа Франциск, понтифікат якого у ретроспекції півторарічного служіння можна назвати «понтифікатом здивувань» (незважаючи навіть на революційність папи рекордів св. Івана Павла II), наділений своєрідною харизмою несподівано актуалізувати й підкреслювати універсальні євангельські істини.

Отож, папа Франциск своєю пастирською діяльністю та способом життя демонструє радикальність у слідуванні євангельському способу життя, чим кардинально вирізняється від тих моделей іміджу, який

пропонує сучасна масова культура. Сьогоднішній Римський понтифік послідовно продовжує відкритий і максимально наближений до людей, передусім звичайних та відкинутих суспільством, стиль місії Петра, який розпочав Іван Павло II у світлі вчення Другого Ватиканського Собору. Папа Франциск у виконанні своїх ролей душпастиря та глави Ватикану виразно акцентує на першій функції, намагаючись подати приклад для наслідування як для духовенства, так і для світських.

Посилання

1. Франциск. Ієрархічне служіння є виявом материнського обличчя Церкви / Франциск [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://uk.radiovaticana.va/news/2014/11/05/>
2. Франциск. Церква завжди здатна здивувати / Франциск [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://uk.radiovaticana.va/news/2014/06/08/>
3. Bielecki T. Efekt Franciszka / T. Bielecki [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://wyborcza.pl/1,75968,14806094,Efekt_Franciszka.html
4. Duchowni w Watykanie zmieniają auta. Efekt Franciszka? [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://natemat.pl/79695,duchowni-w-watykanie-zmieniaja-auta-efekt-franciszka>
5. Efekt Franciszka [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://polonews.in.ua/aktualnosci/polityka/1082-efekt-franciszka.html>
6. «Efekt Franciszka» w zakonach [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://wiadomosci.onet.pl/religia/rzeczpospolita-efekt-franciszka-w-zakonach/spsnb>
7. Sosnowski J. Efekt Franciszka / J. Sosnowski [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.opoka.org.pl/biblioteka/T/ТН/ТНО/tp201320-sosnowski.html>

Олександр Іценко (Рівне)

РЕЛІГІЙНО-ФІЛОСОФСЬКИ ПОГЛЯДИ МИТРОПОЛИТА АЛЕКСІЯ (ГРОМАДСЬКОГО) НА КАТОЛИЦИЗМ

В статті досліджено осмислення релігійного феномену католицизму у релігійно-філософській концепції митрополита Алексія (Громадського). Встановлено, що Алексій підходив до розгляду католицизму з позицій православної еkleсіології, його погляди зазнавали трансформацій, а основний акцент у критиці католицизму був поставлений мислителем на концепції примату папи та папоцезаризмі.

Ключові слова: католицизм, Папський примат, папоцезаризм, православ'я, Алексій (Громадський).